

Sirkka Saarinen (Turku)

Sanastontutkimusta Volgan alueella

Yrjö Jooseppi Wichmann (1868–1932) tempaistiin itsenäisten tutkijoiden ja Suomalais-Ugrilaisen Seuran stipendiaattien joukkoon suoraan yliopistonpenkiltä: Seura myönsi hänelle stipendin udmurttien eli (silloisen terminologian mukaan) votjakkien pariin tehtävää tutkimusmatkaa varten 16.5.1891; samana päivänä hän sai valmiiksi filosofian kandidaatin tutkintonsa. Myöntö ei kuitenkaan ollut odottamaton, sillä Wichmann oli jo opiskeluaikanaan saanut opettajaltaan, virkaatekevältä suomen kielen ja kirjallisuuden professori Kaarle Krohnilta tehtäväkseen tarkistaa ja saksantaa G. S. Lytkinin komilaisia tekstejä. (Korhonen 1983: 80; Wichmann 1893: 8.) Kirjoitus perustuu Suomalais-Ugrilaisen Seuran 19.10.2018 järjestämässä *Yrjö Wichmann* -seminaarissa pidettyyn esitelmään.

Udmurtin tutkimus

Tutkimusmatkalla Wichmannin oli määrä jatkaa Torsten Aminoffin (1838–1881) aloitamaa mutta tämän kuoleman vuoksi keskeytynyttä keruutyötä udmurttien parissa. Wichmann lähti viivyttelemättä matkaan jo saman vuoden heinäkuun 13. päivänä ja pysähtyi yli kuukaudeksi Hatsinan kaupunkiin Inkerinmaalle parantamaan venäjän kielen taitoaan pärjätäkseen keruutyössään paremmin. Hatsinasta hän jatkoi 28. elokuuta Kazaniin, jossa viipyi kuukauden. (Wichmann 1893: 8.)

Kazanissa Wichmannilla oli tilaisuus tutustua sekä seminaarinjohtaja, professori Nikolai Il'minskiin että yliopiston professori I. N. Smirnoviin. Nikolai Il'minski (1822–1892), venäläinen kielentutkija, turkologi ja lähetyssaarnaaja, oli luonut v. 1870 ”vierasheimoisten” koulutusjärjestelmän, jossa alkeisopetus annettiin lasten äidinkiellä ja siitä siirryttiin vähitellen venäjänkieliseen opetukseen. Tarkoituksena oli venäläistä ja kristillistää opetettavat. Tämän mm. Volgan alueella käytössä olleen metodin mukaisesti perustettiin äidinkieliä kansakouluja ja julkaistiin alkeisoppi-kirjoja ja uskonnollista kirjallisuutta alueen vähemmistökielillä. Vaikka Il'minskin tavoitteena oli vierasheimoisten tehokkaampi venäläistäminen ja käännyttäminen ortodoksiseen uskoon, hänen organisoimansa toiminta merkitsi vähemmistökielten kirjoitetun muodon ja kielen kehittämisen alkua. (Ivanov 1975: 25–27.) Il'minski toimi Kazanin vierasheimoisten opettajaseminaarin johtajana. Kazanin yliopiston professori Ivan Smirnov (1856–1904) puolestaan oli Volgan alueen kansoista useita kuvauksia laatinut etnografi ja historioitsija.

Molemmat Volgan alueen kansojen tuntijat auttoivat Wichmannia: Hän sai heiltä ja heidän kauttaan paikallisilta instituutioilta suosituskirjeitä udmurttien alueilla asuville avainhenkilöille, jotka voivat osoittaa kielentutkijalle sopivia informantteja tai peräti ottaa tämän luokseen asumaan. Lisäksi hän sai heiltä ajankohtaista tietoa

suunnitelmiensa tutkimusalueiden oloista. Il'minskin seminaarissa Wichmann alkoi perehtyä udmurtin kieleen erään ”sattumalta joutilaan” oppilaan kanssa. (Wichmann 1893: 9.)

Wichmann valitsi tutkimansa udmurtin murrealueet sen perusteella, mitkä olivat tuohon aikaan tuntemattomimpia. Hänen edeltäjänsä Torsten Aminoff ja unkarilainen Bernát Munkácsi (1860–1937) olivat merkinneet muistiin kielennäyhteitä Kazanin ja Sarapuln udmurttilaisalueilla, jotka Wichmann siis jätti vähemmälle huomiolle. Lokakuussa 1891 Wichmann lähti Kazanista koillisen suuntaan Vjatkan kuvernementin Uržumin piirikuntaan Bol’šoj Karlyganin (udmurtiksi D’žani) kylään. Hän asettui Il'minskin neuvon mukaan kansakoulunopettaja Kožma Andrejevin luo, joka osoittautuikin erinomaiseksi ja avuliaaksi informantiksi. Wichmann teki vuodenvaihteessa Karlyganista käsin vajaan kolmen viikon matkan myös Jelabugan alueelle Busurman Možgaan (udm. Možga), jossa hän keräsi kielennäyhteitä opettaja Pjotr Vasiljevin avulla. (Wichmann 1893: 9, 12.)

Kaikkiaan Wichmann vietti Karlyganissa yli neljä kuukautta. Hän merkitsi muistiin kansanrunoutta: erityyppisiä lauluja, itkuvirsiä, rukouksia, loitsuja ja pienfolklorea. Lisäksi hän kiinnitti huomiota paikannimiin ja tallensi viisitoista laulu- ja tanssisävelmää. Suomalais-Ugrilaiselle Seuralle lähettämässään matkakuvauksessa hän kuvailee lyhyesti keräämäänsä materiaalia ja toteaa: ”Kansanrunouden kokoamisesta ja tarkasta, äänteenmukasesta paperille panosta on kaksinkertainen hyöty: folkloristinen ja kielitieteellinen.” Näin ajattelivat useimmat Seuran stipendiaatit; senaikaisessa keruussa etusijalla oli kansanrunous, eikä esimerkiksi vapaata kerrontaa juurikaan tallennettu. (Wichmann 1893: 9–12.)

Maaliskuun lopussa 1892 Wichmann suuntasi pohjoiseen Glazovin kaupunkiin tutkiakseen paikallista murretta, joka hänen mukaansa oli tuolloin vielä vaillinaisesti tunnettu. Matkallaan Glazoviin Wichmann pysähtyi Kilmez Sel'tyn (udm. Šöltj) kylässä, jossa hän kävi läpi Munkácsin seudulta keräämiä ja julkaisemia kielennäyhteitä. Venäjällä ilmestyneitä (mm. kansatieteilijä Nikolai Pervuhinin) tekstejä Wichmann kritisoi niissä vilisevien virheiden ja äänteellisen asun kurjuuden vuoksi. Hän transkriboi niitä paikallisen opettajan avulla. Niin ikään hän kävi informantin kanssa läpi F. J. Wiedemannin (1805–1887) ja Munkácsin udmurtin sanakirjoja. Wichmannin mukaan Glazovin murre erosi muista udmurttilaismurteista etenkin sanastoltaan, jossa on paljon vähemmän tataarilaisia lainoja ja huomattavan voimakas venäläinen vaikutus. (Wichmann 1893: 12–14, 16.)

Glazovin lähikylistä Wichmann keräsi kansanrunoutta pienen määrän. Hän teki myös matkan Joževskin kirkonkylään besermanien luo, joita tuohon aikaan vielä pidettiin udmurttilaistuneina tataareina. Wichmannin mukaan heidän murteensa erosi sanastoltaan Glazovin murteesta vähemmän kuin muut udmurtin murteet. Besermanilainen kansanrunouskokoelma jäi pieneksi. (Wichmann 1893: 15–16.)

Wichmann lähti Glazovista 3. kesäkuuta Vjatkkaan, tapasi matkansa varrella monenlaisia ihmisiä, joilta sai udmurtteja koskevia tietoja. Vjatkasta (nyk. Kirov) hän matkusti laivalla, ”pienellä höyryllä”, tulvivia Vjatka-, Kama- ja Volgajokia pitkin kahdessa ja puolessa päivässä Kazaniin asti. Wichmannin oli tarkoitus palata

Možgaan ja osallistua siellä suureen uhrijuhlaan, mutta ankaran katovuoden takia juhla ei toteutunut. Kazanissa Wichmann sai kansakoulujen tarkastajalta Vladislav Islentjeviltä melko laajan Jelabugan alueen udmurttilais-venäläis-udmurttilaisen sanaston, jonka tämä lahjoitti Suomalais-Ugrilaiselle Seuralle. (Wichmann 1893: 16–17.)

Wichmannin matkakertomuksista välittyy kuva tarkkaavaisesta ja nopeasti tilanteisiin reagoivasta tutkijasta, joka pyrkii maksimaalisen tehokkaasti tutustumaan udmurtin kieleen ja kulttuuriin käytettävissä olevassa suhteellisen lyhyessä ajassa. Wichmann lähti kotimatkalle Kazanista 1. heinäkuuta 1892 ja saapui Helsinkiin viikossa. Hänen ensimmäinen matkansa udmurttien alueille kesti viikkoa vaille vuoden. (Wichmann 1893: 17.)

Wichmann toimi ripeästi myös keräämiensä udmurttilaisten tekstien julkaisemisessa: ne ilmestyivät jo keruuta seuraavana vuonna saksalaisin käännöksin varustettuna Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirjassa XI (*Wotjakische Sprachproben: Lieder, Gebete und Zaubersprüche*; s. 1–199), samassa niteessä kuin hänen matkakertomuksensa. Esipuheessa Wichmann kuvaa tallentamia perinteitä lyhyesti, etenkin erityyppisiä lauluja ja niiden säerakennetta. Keräämiensä tekstien toisen osan eli ensimmäisestä osasta puuttuvat genret hän julkaisi v. 1901 niin ikään Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirjassa (*Wotjakische Sprachproben II: Sprichwörter, Rätsel, Märchen, Sagen und Erzählungen*; SUSA XIX: 1–200). Jonkin verran hän oli täydentänyt kokoelmaansa toisen udmurttilaismatkansa aikana. Samana vuonna ilmestyi myös Wichmannin oppimateriaaliksi tarkoitama *Wotjakische Chrestomathie mit Glossar* (Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten II), joka sisälsi murretekstejä ja sanaston. (Suomalais-Ugrilainen Seura teetti krestomatiasta toisen painoksen v. 1954, jolloin siihen liitettiin unkarilaisen D. R. Fokos-Fuchsin [1884–1977] laatima kielioppiosio ja luettelo sanaston vanhentuneista etymologioista.) Jo kenttätyövuotenaan 1892 Wichmann julkaisi myös udmurttien mytologiasta artikkelin, jonka hän perusti sekä omaan keruuseensa että Aminoffin julkaisemattomiin materiaaleihin: *Tietoja Votjaakkien Mytologiasta* (Suomi III).

Wichmann palasi udmurttien maille kesällä 1894. Hänen toinen matkansa kesti kaksi ja puoli kuukautta, ja sen tarkoituksena oli kerätä sanastoa etenkin Malmyžin ja Ufan murteista udmurttilaista sanakirjaa varten. Ranus Sadikov ja Kirsi Mäkelä julkaisivat Wichmannin toisen matkansa aikana tekemät muistiinpanot näiden alueiden udmurttien uskonnosta ja tavoista v. 2009 Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirjassa 92 (*Yrjö Wichmannin muistiinpanot Kaman-takaisten udmurttien uskonnollisista käsityksistä ja tavoista*, s. 241–263).

Udmurttilaisen sana-aineistonsa Wichmann merkitsi pitkänomaisille sanalipuille, joissa oli varattu allekkain tilaa eri murteille. Sanat hän esitti järjestyksessä etelästä pohjoiseen alkaen Ufan murteista ja päättyen Glazovin murteeseen. Käännökset ovat vaihtelevasti venäjäksi tai suomeksi, toisinaan saksaksi tai ruotsiksi. Jokaiselle etymologisesti yhteenkuuluvalla sanueelle on varattu yksi sanalippu, mutta jos materiaalia siitä on hyvin paljon, johdokset saatetaan esittää erillisellä lipulla. Wichmann on täydentänyt omaa materiaaliaan saamallaan Islentjevin aineksella

poimimalla siitä omasta aineistostaan puuttuvat sanat ja sanat, joiden muodossa on eroavaisuuksia hänen omaan aineistoonsa nähden. Suunnittelemaansa sanakirjaa varten Wichmann teetti julkaisemistaan kielennäytteistä konkordanssin eli aakkos-
tetun sanaluettelon paikkatietoineen. Pidemmälle hän ei ehtinyt sanakirjaa työstää, koska kenttätyö vei hänet ensin komien pariin, sitten Unkariin ja marien luo ja lopulta csángó-unkarilaisten pariin. Julkaistavaa materiaalia kertyi näistäkin valtava määrä. Kun Wichmann sitten nimitettiin fennougristiikan ylimääräiseksi professoriksi v. 1909 ja ordinariukseksi v. 1920, hän ei enää ehtinyt palata udmurttilaisen sanakirjan pariin. (Korhonen 1987: X.)

Udmurtin sanakirjaa ryhtyi Wichmannin materiaalin pohjalta v. 1942 työstämään Toivo Emil Uotila (1897–1947). Hän keräsi konkordanssin avulla tekstijulkaisuista esimerkkilauseita ja fraseologiaa sanakirja-artikkeleihin. Uotilan kuoleman jälkeen työssä seurasi 13 vuoden tauko, kunnes Suomalais-Ugrilainen Seura antoi materiaalin Mikko Korhoselle (1936–1991) toimitettavaksi v. 1960. Työ keskeytyi tekijän muiden velvollisuuksien vuoksi useamman kerran, ja lopullinen käsikirjoitus valmistui v. 1975. Kirjapainoteknisten ongelmien vuoksi työ saatiin painetuksi vasta v. 1987. (Korhonen 1987: XI–XII.) Udmurtin murre-sanakirja *Wotjakischer Wortschatz* sisältää n. 6000 sana-artikkelia. Niissä murteet on esitetty järjestyksessä pohjoisesta etelään. Kantasanan kuvauksen jäljessä annetaan etymologinen tieto, etenkin jos kyse on turkkilaisperäisestä lainasta tai komilaisista vastaineista.

Marin tutkimus

Naituaan v. 1905 unkarilaisen Julie Herrmannin (1881–1974) Wichmann lähti nuorikkonsa kanssa saman vuoden lokakuun alussa marien eli tšeremissien alueelle Volgan mutkaan, jossa he työskentelivät 11 kuukautta. Matka alkoi taas Kazanista, jossa he hankkivat varusteita ja tarpeellista kirjallisuutta. Wichmann merkitsi muistiin folkloretekstejä kuten udmurttien parissakin, mutta hänen ensisijaisena tarkoituksenaan oli laatia sanastot päämurteista, jotka Kazanin yliopistossa suomalais-ugrilaisia kieliä opettanut virolainen kielentutkija Mihkel Veske (1843–1890) oli kenttätöidensä perusteella määritellyt. Lähtökohtana ja apuna sanastonkeruussa Wichmann käytti G. J. Ramstedtin (1873–1950) v. 1902 julkaisemaa vuorimarin teksti- ja sanastondettä *Bergtscheremissische Sprachstudien* (Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia XVII) ja Móricz Szilasin (1854–1905) v. 1901 ilmestynyttä *Cseremisiz szótaria*. (Wichmann 1907: 1–2.)

Wichmann päätti aloittaa kierroksensa marilaisalueilla Koźmodemjanskin kaupungin ympäristössä puhuttavasta vuori- eli länsimurteesta, jonka ”tutkimukseen oli käytettävissä hyviä apuneuvoja”. Sanaston keruuseen vuorimarien parissa kului kaksi ja puoli kuukautta; sen jälkeen alkoi kieliopin laatiminen ja folkloretekstien muistiinmerkitseminen. Kielimestarikseen Wichmann sai keski-ikäisen talonpojan Pavel Saveljevin, jonka tunnollisuutta ja harrastuneisuutta hän kiitteli. Mukanaan matkalla Wichmannilla oli myös fonografi, johon hän tallensi kielennäytteitä. (Wichmann 1907: 2–3.)

Kieliopin ja kielennäytteiden lisäksi Wichmann kävi kaikilla murrealueilla läpi unkarilaisen Antal Regulyn (1819–1858) 1840-luvun puolessavälissä marista muistiinmerkitsemät 876 kieliopillisesti kiinnostavaa lausetta, jotka József Budenz (1836–1892) oli julkaissut v. 1864 *Nyelvtudományi Közleményekin* kolmannessa numerossa. Regulyn lauseet marin murteista Wichmannin muistiinmerkitsemänä julkaistiin vasta v. 1978 Alho Alhoniemen ja Sirkka Saarisen toimittamina (SUST 163).

Helmikuun 1906 puolenvälin jälkeen Wichmannit siirtyivät ns. Jaranskin murteen eli luoteismurteen alueelle Lumphanuriin. Kieli-informanttina siellä toimivat 20-vuotias Pavel Volkov ja hänen isänsä Vasili Volkov. Lumphanurissa Wichmann viipyi vain vähän yli kuukauden eikä ehtinyt juurikaan koota kansanrunoutta, koska kelirikon välttämiseksi oli kiirehdittävä eteenpäin. (Wichmann 1907: 3.) Vaikka Wichmann totesi, että Jaranskin murre eroaa selvästi vuorimurteesta, hänen mukaansa ne olivat kuitenkin hyvin läheisiä. Nykytutkimuksen mukaan vuori- ja luoteismurre muodostavat yhdessä läntisen murreryhmän (Ivanov 1981: 26). Wichmann piti Jaranskin murretta huomattavasti vuorimurretta venäläistyneempänä: etenkin miesten puheessa venäläisiä sanoja käytettiin taajaan, ja monet naisetkin osasivat melko hyvin venäjää. (Wichmann 1931: VII.)

Maaliskuun lopussa Wichmannit siirtyivät niittymarien pariin ensin Sernurin kylään, jota on mainittu Uržumin alueen marien keskuksiksi. Siellä Wichmannin kielimestarina toimivat Ivan Nagorskih, Aleksei Semjonov ja Daniel Gusev. Sernurista hän jatkoi etelään Morkin kirkonkylään, jossa myös Volmari Porkka (1854–1889) oli kaksikymmentä vuotta aikaisemmin työskennellyt. Siellä Wichmann löysi informantikseen lahjakkaan kirkkokoulunopettajan Timofej Jevsevjevin, joka ryhtyi Wichmannin opastamana keräämään itsekin folklorea ja lähetti sitä lähes kolmenkymmenen vuoden ajan Suomalais-Ugrilaiselle Seuralle. (Wichmann 1931: VIII–IX; Jevsevjevistä tarkemmin ks. Lehtinen 1985: 8–18; Saarinen 2010: 107–122.)

Heinäkuun 10. päivänä 1906 Wichmannit matkustivat Kazanin kautta viimeiseen pysähdyspaikkaansa Vjatkan kuvernementin Malmyžin piiriin Kil'mezin suureen kirkonkylään. Kielimestarina toimi siellä 25-vuotias kirjuri Kužma Kornilov. Wichmann teki sieltä myös lyhyen matkan kaakkoon Azikovon kylään, jonka murretta hän halusi verrata Kil'mezin murteeseen. Hän piti molempia kielihistoriallisesti erittäin mielenkiintoisina. Nykyään Kil'mezin murre luetaan itämurteisiin, jotka eroavat niittymurteista selvästi. Alkuperäiseen matkasuunnitelmansa mukaan Wichmann halusi jatkaa pidemmälle itään Jelabugaan, mutta hänen oli luovuttava tästä aikeesta olojen Venäjällä käytyä liian rauhattomiksi. Niinpä Wichmannit lähtivät 15. elokuuta kohti Kazania ja sieltä edelleen Suomeen, johon he saapuivat yöjunalla 26. elokuuta. Matkaraportissaan Wichmann mainitsee myös vaimonsa Julien kansatieteellisen keruutyön, joka kohdistui ennen kaikkea naisen pukuun, puunkuoresta ja niinestä valmistettuihin tarvekaluihin ja riihirakennuksiin. (Wichmann 1931: IX–X.)

Wichmann keräsi tutkimusretkellään sanastoa ja folklorea viidestä murteesta mutta ei päässyt itäisimpien marien luo. Asia korjaantui, kun itämarilainen opettaja Gurij Karmazin (1882–1938) Birsistä tuli v. 1910 Suomeen ja toi mukanaan 500 laulun kokoelman. Karmazinin kanssa Wichmann kävi läpi myös sanastomateriaalinsa

ja Regulyn lauseet. Jaranskin murteen materiaaliakin hän pääsi täydentämään v. 1912, jolloin luoteismarilainen talonpoika Vasili Jakmanov (1882–1938) Upšan kylästä vieraili Suomessa Wichmannin luona. (Wichmann 1931: X–XI.) Näin koossa oli seitsemän murteen sanasto. Se oli kirjattu samalla tavoin sanalipuille kuin udmurtin materiaalikin, sana kaikilla seitsemällä murteella; myös käännösten kielet ovat samat.

Wichmann ehti itse julkaista seitsemän murteen tekstikokoelmat v. 1931 ilmestyneessä teoksessaan *Volksdichtung und Volksbräuche der Tscheremissen* (SUST LIX). Jo sitä ennen, v. 1923, ilmestyi hänen oppimateriaaliksi laatimansa *Tscheremissische Texte mit Wörterverzeichnis und grammatikalischem Abriss* (Apuneuvoja suomalais-ugrilaisien kielten opintoja varten V), joka sisälsi myös kielioppiluonnoksen ja luettelon murteiden välisistä vokaalivaihteluista.

Wichmannin sanastokokoelma jäi odottamaan toimitusta yli puoleksi vuosisadaksi. Koska Suomalais-Ugrilaisella Seuralla oli myös muita julkaisemattomia sanakokoelmia marin kielestä, ne päätettiin julkaista yhdessä Wichmannin materiaalin kanssa. Hänen keräämänsä ainekset muodostivat työstettävän sanakirjan selkärangan (sanueita noin 5400), johon lisättiin muiden kerääjien murremateriaalit. Sanakirjan lähteiden aikajänne ulottuu näin Porkan v. 1885 ja Arvid Genetzin (1848–1915) v. 1887 keräämistä aineksista Uotilan ja Erkki Itkosen (1913–1992) toisen maailmansodan aikana Suomessa sotavankeina olleilta mareilta muistiin merkitsemään aineistoon.

Sanakirjan *Tscheremissisches Wörterbuch* (*aufgezeichnet von Volmari Porkka, Arvid Genetz, Yrjö Wichmann, Martti Räsänen, T. E. Uotila und Erkki Itkonen*) toimittivat Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen virkatyönä Arto Moisio ja Sirkka Saarinen, ja se ilmestyi v. 2008. Sanakirja rakentuu etymologisen periaatteen mukaisesti kuten useimmat tieteelliset sukukieltemme sanakirjat. Hakusanana on marin nykykirjakielen muoto, jonka jäljessä esitetään murteiden muodot itäisimmästä läntiseen. Esimerkkilauseita ja -fraaseja on kartutettu Wichmannin ja Jevsevjevin keräämistä folkloreteksteistä.

Turkkilaiset lainat permiläisissä kielissä

Arvokkaimmaksi eli parhaimmin aikaa kestäneeksi Yrjö Wichmannin tutkimuksista on osoittautunut hänen v. 1903 ilmestynyt lainasanamografiansa *Die tschuwaschischen Lehnwörter in den permischen Sprachen* (SUST XXI). Wichmannhan oli perehtynyt udmurtin ohella tai itse asiassa jo ennen udmurttia sen läheiseen sukukieleen komiin ja tehnyt myös Kominmaalla kielenkeruutyötä (ks. tarkemmin Paula Kokkosen artikkeli tässä niteessä). Kuten useimmat Volgan alueen suomalais-ugrilaisien kielten tutkijat hän oli tutustunut myös alueen turkkilaisiin kieliin.

Lainasanamografiassaan Wichmann määrittelee ensin tärkeimmät permiläisen sanan tšuvassilaista alkuperää (erotukseksi tataarilaisesta) osoittavat kriteerit eli kuvaa tšuvassin ja kipčakinturkkilaisien kielten äänteelliset erot ja osoittaa äänne-
muutokset, joiden muovaamina sanat on omaksuttu permiläisiin kieliin. Wichmannin mukaan vajaat 40 yhteensä noin 160 lainasanasta on äännevastaavuuksien perusteella

lainattu tšuvassia edeltäneestä Volgan bolgaarista kantapermiin ennen tämän kieliyhteisön jakautumista nykyisiksi komiksi ja udmurtiksi. Muut tšuvassilaiset lainat esiintyvät vain udmurtissa. Volgan bolgaarien historian ja komiin omaksuttujen lainasanojen perusteella Wichmann ajoittaa komien siirtymisen pohjoiseen eli kanta-permin hajoamisen alkaneen 700–800-lukujen vaihteen tienoilla.

Lopuksi

Paavo Ravila (1968: 296) kuvasi muistopuheessaan Yrjö Wichmannia väsymättömäksi tutkimusmatkailijaksi ja tarmokkaaksi tiedemieheksi. Molemmat puolet nousevat hyvin esiin Wichmannin matkaraporteista ja hänen julkaisutoiminnastaan. Kenttätyönsä hän organisoi tehokkaasti, ja vaikka hän ei sanakirjojaan ehtinyt nähdä valmiina, hän kuitenkin sai suuren määrän keräämistään aineksista itse julkaistuksi. Mitä ilmeisimmin hänellä oli erinomainen ajanhallinnan kyky ja toimelias luonne. Ennen kaikkea hänellä oli päämäärä, joka velvoitti: ”– mitä merkitsevät pienet hankaluudet tai epämuukavuudet, jos voi jotain aikaansaada – tässä tapauksessa – tieteen hyväksi!” (I. Wichmann 1987: 5).

Wichmann koki keruumatkat yhdeksi keskeisimmistä ja mieluisimmista tehtävistään (I. Wichmann 2008: 136). Niiden tulokset, kielinäytteet ja sanastomateriaalit, ovat kuluneet häntä seuranneiden ja seuraavien fennougristisukupolvien käsissä ja osoittaneet pysyvän arvonsa.

Lähteet

- Ivanov 1975 = Иванов, И. Г.: История марийского литературного языка. Йошкар-Ола: Марийское книжное издательство.
- Ivanov 1981 = Иванов, И. Г.: Марий диалектологий. Йошкар-Ола: Марий государственный университет.
- Korhonen, Mikko 1983: Yrjö Jooseppi Wichmann. – Mikko Korhonen & Seppo Suhonen & Pertti Virtaranta: *Sata vuotta Suomen sukua tutkimassa. 100-vuotias Suomalais-Ugrilainen Seura*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Korhonen, Mikko 1987: Vorwort. – *Wotjakischer Wortschatz aufgezeichnet von Yrjö Wichmann*. Hrsg. von Mikko Korhonen. Lexica Societatis fenno-ugricae XXI. Helsinki.
- Lehtinen, Ildikó 1985: Timofej Jevsevjev – der große tscheremissische Sammler. – *Timofej Jevsevjev's ethnographische Sammlungen über die Tscheremissen*. Hrsg. von Ildikó Lehtinen. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Kansatieteellisiä julkaisuja XII:I. Helsinki. 8–18.
- Ravila, Paavo 1968: Yrjö Wichmannin muisto. – *Virittäjä* 72: 296–298.
- Saarinen, Sirkka 2010: Timofej Jevsevjev – marilaisen perinteen tallentaja. – Paula Kokkonen & Anna Kurvinen (toim.), *Kenttäretkistä tutkimustiedoksi*. Uralica Helsingiensia 4. Helsinki. 107–122.
- SUSA = Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja.
- SUST = Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia.
- Wichmann, Irene 1987 (toim.): Yrjö ja Julie Wichmannin kirjoja ja päiväkirjamerkintöjä tutkimusmatkoilta 1891–1906. SUST 195.

- Wichmann, Irene 2010: Yrjö Wichmann – kentällä ja kammiossa. – Paula Kokkonen & Anna Kurvinen (toim.), *Kenttäretkistä tutkimustiedoksi*. Uralica Helsingiensia 4. Helsinki. 123–138.
- Wichmann, Yrjö 1893: Matkakertomus votjakkien maalta I–II. – *SUSA* XI,3: 8–17.
- Wichmann, Yrjö 1907: Matkakertomus. – *SUSA* XXIV,5: 1–5.
- Wichmann, Yrjö 1931: *Volksdichtung und Volksbräuche der Tscheremissen*. SUST LIX. Helsinki.